

uropeesche
icte, stem-
eze laatste
or een be-
14 gebeurd
e hoorders
telling over
lealen. Wie
erd aange-
voor dezen
zeer fijne
dden in het
ingen. Roe-
traal, maar
brandende
hij, dat zijn
zijn roeping
ar, en even
het beoogt
t een plots
andere be-
olk hoonend
nder zonde

em kregen,
t boek van
henau's ge-
Jood, maar
grondslag:
geschriften
rondslag der
a opleiding,
g. Groot-on-
de onderne-
n bij 1910 als
etrekking —
iet-aardsche,
vordt in een
het centrale
is Duitscher
elangelstelling
is geworteld
essentheorie:
intellectueel
stend tegen-
sch", en toch,
n afkeer van
, en als mar-
toutmoedigen
s leider van
sid (hij orga-
erwaarloosde
opig vechten-
sprechte stre-
ening, naar
de haat ver-
ge leven naar
ogte geklomp-
igen voerend,

d worden er
lus niet een
e" eens even
en er eenige

n geschieden,
den huidige
in (met voor-
eergeven, om
men beoor-

h u d a slechts
ur in het licht
tudie van het
in Heidelberg
ijn boek heeft
aken op ern-
t elke critiek
d.

ten op den
entateuch-

ook genoemd
isten tijd van
le Joden aan
akele ketiers
g op. Ook na
enkeling, die
aaisch auteur-

racht, evenals
ntiende eeuw.
t immers ver-
de hand van
ning Lodewijk
ns aangaande
a Mozes zich,
samenstelling
ek werd voor
laan, die heel
oor kort heeft

c, doet il parait
re de la Génèse.
t een voorlooper
aistruc dan toch
owering in druk
dien s.g.n. voor-

vergaderingen leidend, met fabrikanten, generaals, hovelingen, ministers, vorsten, arbeiders, en toch blijft de bewustheid van eenzaamheid hem bij: „Zie naar mijn leven; kent ge een eenzamer bestaan?" In Rathenau wonen Tolstoi en Gandhi, maar ook Ford en Werner Siemens. Hem drijft de drang tot het reële, maar hem leidt de neiging tot het geestelijke. En zoo kunnen we ook in dezen man, die zoo diepen indruk maakt van eigen-geaardheid, toch ook weer herkennen een type van het moderne Europa over den drempel der 19e eeuw: zoekend zijn ziel te redden, maar ten doode wankelend in de kilheid van het vertekende lichaam en den vermechaniseerden geest.

Deze man nu, van een „gespleten natuur", toekent Kessler ten voeten uit. Met groote indringingsgave en met een trefzekerheid, die geboren moet zijn uit innige congenialiteit, zet hij dit groot-menschelijk leven voor u, van de niet-onbekommerde jeugd af tot den martelaarsdood. (Rathenau viel onder moordenaarshanden) toe. En het loont werkelijk de moeite, om door de heldere uiteenzettingen van den schrijver, die lange jaren Rathenaus vriend en op belangrijke momenten zijn medewerker was, te worden ingeleid in diens diepe en vruchtbare denkbeelden. Want Rathenau zag, in wat hij de vermechanisering der moderne samenleving noemde, een vreeselijke zielsziekte der menscheid. „Mechanisering is de samenvatting der wereld tot een onbewuste dwangorganisatie, tot een volkomen sluitende gemeenschap van productie en verbruik". Maar, dit zag hij, zoo wordt ook de ziel des menschen gespannen in een net van organisaties, die haar vernauwernood nog een weg naar buiten openlaten; en, als dan die mechanisering, die oorspronkelijk alleen zich meester maakt van de goederenproductie, zich aanstonds uitbreidt over alle gebieden van het menschelijk handelen: in massaproductie en goederenruil, in arbeidsverdeling en concentratie van fabriekswezen, in transport- en verkeerswezen, in wetenschap en politiek en sociologie — dan gaat de ziel onder. Het is ontroerend, Rathenau daarover te hooren klagen; in deze klacht, die een aanklacht is, snikt hij zijn droefenis uit, eigenlijk zelfs zijn wanhoop. Want hij ziet nauwelijks een uitweg. Daarom schijnt het geheele leven van dezen man u toe verteerd te worden door een hunkering naar verlossing, welke hij helaas niet zoekt bij Hem, die juist voor bedroefden van ziel een schuilplaats heeft, een schuilplaats is.

En de teleurstelling, die als een beklemming over Rathenau's leven heenvaart, drijft u uit naar de aanvaarding van die oplossing der zielsvragen, welke het eenvoudig geloof in de wijsheid en goedheid en almacht van een persoonlijk God alleen kan schenken.

Dat het boek van Kessler, onbedoeld, u een te kort in klaar inzicht in den weg der ontkoming

beheerscht, en die kort en goed hierop neerkomt, dat in sommige deelen van Genesis de naam Jahwe (Heere), in andere Elohim (God) wordt gebruikt voor den naam van God. Slaat men b.v. het eerste hoofdstuk van Genesis op, dan vindt men daar den naam Elohim (God): „In den beginne schiep Elohim (God) den hemel en de aarde" (vs 1) en vervolgens: Jahwe (Heere of zooals de Statenvertaling ook wel schrijft: Jehova). In Genesis 4 echter vindt men, in het verhaal van Kains moord, voortdurend den naam Jahwe (Heere) gebruikt. En zoo kwam Astruc tot het aannemen van een Jahwistische en Elohistische bron in Genesis.

Dat pad is nu verder gevolgd. En ook op de andere boeken van den Pentateuch is hetzelfde procédé toegepast. Ja, men kwam tot het aannemen van nog twee bronnen: het boek Deuteronomium stelde men apart. Dat was dan het wetboek, dat tijdens koning Josia door den priester Hilkia werd „gevonden" in den Tempel (II Kon. 22, II Kron. 34). Ook had men nog aan Ezra en de zijnen, na de ballingschap, te danken het vooral in Leviticus weer te vinden priesterwetboek of priestercode. We noemden hierboven al den naam Wellhausen. Het is vooral aan Julius Wellhausen te danken, en ook ten onzent aan Kuenen, dat het kwam tot het volgende afgeronde beeld van het ontstaan van den Pentateuch: eerst Jahwist (J), dan Elohist (E), vervolgens Deuteronomist (D) en tenslotte Priestercode (P).

Hier kwam echter nog wat bij. Evolutie was er. Op elk terrein. Ook op dat van den Pentateuch en Israëls godsdienst en geschiedenis nam men aan: ontwikkeling van laag naar hoog.

Eerst was Israël een Bedouïnenstam. Vervolgens kwam, na een nomadenperiode, de tijd, dat ze boeren werden in Kanaän en zoo langzamerhand ontwikkeling tot hooger cultureel niveau. Daarmee gepaard natuurlijk: eerst was er voorouderen-verering, dan animisme en fetisjisme (heilige stenen, etc.), vervolgens polytheïsme (veelgodendom), dan monotheïsme (één God slechts). Dit laatste werd dan veredeld en verdiept door de profeten, Amos, Jesaja, e.a. Ook dus: eerst konden de Israëlieten niet schrijven, later alleen de hogere standen, pas na de ballingschap opbloei van literatuur. Kort gezegd: eerst komen de Profeten met hun geschriften, dan de Wet of de boeken van

toont, maakt het juist tot goede lectuur, ook voor den geloovige.

De vertaling schijnt uitnemend gelukt; een enkel hinderlijk Germanisme, soms tot misverstand leidend, doet niet veel afbreuk aan de overigens uitnemende kwaliteiten van deze bewerking, die ook in uiterlijken vorm, wat illustratie en druk betreft, aan alle billijke eischen voldoet.

B. EBLING.

OPVOEDING EN ONDERWIS

Maakt de Bijzondere School het Onderwijs duur?

III.

De werkelijke oorzaak.

We hebben gezien, dat niet de financiële gelijkstelling als zoodanig, dat niet de splitsingszucht bij het bijzonder onderwijs als gevolg der financiële gelijkstelling de oorzaken zijn, dat het met 's lands geldzaken mis zou loopen, wanneer de wet van 1920 volledig werd uitgevoerd. 1923 en 1924 brachten dan ook reeds ingrijpende veranderingen, noodig geworden door de ontstellende gevolgen voor 's lands financiën.

Maar als het Bijzonder onderwijs daar nu niet de schuld van draagt, ligt de vraag voor de hand, waar het dan wel van komt. Bij het hooger indexcijfer van 1920 in vergelijking met dat van 1916 was het niet te verwonderen, dat ook de onderwijskosten hooger opliepen, maar ontstellend mocht dat niet zijn. Neen, de oorzaak moet hierin gezocht worden, dat de wet van 1920 tegelijk met de financiële gelijkstelling verschillende verbeteringen van het onderwijs invoerde. Er werd bij die wet een krachtige poging gedaan, ons onderwijs op hooger peil te brengen en omdat de verbeteringen meteen gingen gelden voor Openbaar en Bijzonder onderwijs, liepen de kosten snel op. Ik noemde al de dure splitsing van de M.U.L.O.-scholen in L.O.- en U.L.O.-kopscholen en de afschaffing van het ambulante. Vooral evenwel de noodzakelijke positieverbetering van het onderwijzend personeel en de verkleining van het aantal leerlingen per onderwijzer eischen groote offers. Daarbij kwam nog in menige gemeente het streven om elke onderwijskracht een eigen lokaal te geven. Dat is voor het onderwijs ontegenzeggelijk een zaak van hoog belang, maar het stelde meteen de gemeente-kassen voor een zware proef.

Zeer merkwaardig is in dit verband, dat in de gemeenten, waar men het hardst klaagde over de onderwijskosten, nog al eens 'taantal onderwijzers bij het Openbaar onderwijs hetzelfde bleef, ofschoon

Mozes (zoo is Deuteronomium een falsificatie van de Deuteronomistische profetenschool) en dan de Psalmen, die op Wet en Profeten zinspelen.

Mooi beeld, sluitend beeld!

Maar niet in overeenstemming met de boeken van Mozes? Mozes immers al een groot wetgever? Abraham al historisch figuur? Welneen, dat was niet waar. Die Pentateuch verplaatste alles maar in den vroegsten tijd. De vóór-Mozaische periode werd later gefantaseerd en Abraham, Izaak, Jakob, wie niet al, waren sage-figuren. Het lied van Debora (Richt. 5) was het oudste werk der Israëlitische literatuur. De uittocht misschien het oudste historische feit. Ook konden de patriarchen wel verpersoonlijkingen zijn van stammen.

Daar hebt ge in 'tkort het Wellhausenisme, dat aan Wellhausens welversneden pen veel heeft te danken.

Maar jammer voor die Wellhausenianen, er is ook nog zoiets als een schop, een spade. En men groef steeds meer op: in Mesopotamië en Egypte, in Palestina en Greta.

Toen kwamen er eenige vergissingen van Wellhausen en de zijnen aan het licht. Te weten: het is niet waar, dat Israël een ruw, onbeschaafd volk moet zijn geweest, ten tijde van zijn intocht in Kanaän. Er waren al eeuwenoude beschavingen in Egypte en Babylonij, boeken, literatuur zelfs. Het Ur der Chaldeen, waaruit Abraham al uittoog, was een zeer beschaafde stad en had bibliotheken. Een Chammurapi was wetgever in Babel, al tijdens Abraham, waarom kan Mozes het dan niet zijn geweest meer dan 4 eeuwen later? Een Egyptische Farao ten tijde van Mozes had al een gezuiverden vorm van heidenschen godsdienst, ook de Egyptenaren waren fijn beschaafd en hadden in kunst en wetenschap een groote hoogte bereikt. Ja, steeds luider werden de stemmen van hen, die alles aan Babel (zie boven) willen ontleend hebben, wat Israël biedt. In één woord: de Wellhausenianen zegt: Israël een oud volk. De spade bracht aan 't licht: Israël is een der jongste volken uit het oude Oosten en door veel beschavingen voorafgegaan. Het is heel waarschijnlijk, dat het ten tijde van Mozes een wet, zelfs een geschreven wet, kon hebben.

Daar kwam nog wat bij. Het fundament van het Wellhausenisme was de onderscheiding tusschen de gebruikte namen voor God: Jahwe, Elohim, etc.

de wet van 1924 de weg voor vermindering wees. De onderwijzers, die niet meer voor rekening van het Rijk kwamen, werden voortaan door de Gemeente betaald. Het R.C. Jaarboek geeft deze becijfering: Begin 1924 kwamen 2500, begin 1926 kwamen 7000 onderwijzers voor rekening van de gemeente. De gemeenten hadden daardoor voor een niet gering deel de Bezuinigingsmaatregelen van de Regeering ongedaan gemaakt, want, hierbij mag ook weer niet worden vergeten, dat wat de gemeenten op dit terrein voor de Openbare school deden, ook moest gelden voor de Bijzondere school. We zien het: De Bijzondere school kreeg vaak de schuld, maar de heeren op het gemeentehuis maakten zelf de dure bepalingen.

Een kleinzeligen indruk maakt dan ook het peuteren van menigen Gemeenteraad, om den bouw van een Bijzondere school tegen te houden of te beknibbelen op sommige uitgaven. Wij zijn niet gewoon, om met de Bijzondere school in de ruimte te leven. We doen zuinig. Als een voorbeeld daarvan diene, dat het Bijzonder onderwijs in Amsterdam in de jaren 1922, '23 en '24 f786.000 minder gekost heeft dan het naar den maatstaf van de Openbare school had mogen kosten. Dat was enkel een gevolg van een eenvoudiger voet van leven met betrekking tot de school-exploitatie.

Voor de populariteit van de financiële gelijkstelling is het erg jammer geweest, dat ze gekoppeld werd aan de dure verbetering van het onderwijs. De maatregelen hadden niet tegelijk moeten komen. Nu kreeg die daad van rechtvaardigheid van den Wetgever nog een zuren bijmaak voor den grootsten voorstander van de Bijzondere school. Sommige verbeteringen waren ongetwijfeld zeer noodig. Maar men had de gelijkstelling liever moeten zoeken in de richting van een terugtreden der Overheid: de Openbare school even weinig als wij.

Had men aan het Departement dan niet van te voren oog op de funeste gevolgen van de wet van 1920? Men mag verwachten, dat geen wet in het Staatsblad komt, zonder dat de financiële gevolgen nauwkeurig bekend zijn. Merkwaardig is al dadelijk, dat een deel der wet zelfs niet werd uitgevoerd (het gedeelte omtrent de opleiding) en dat ze op andere belangrijke deelen reeds werd gewijzigd in 1923 en 1924. Het Departement was inderdaad niet voldoende op de hoogte. We willen hopen, dat ook in dezen betere dagen mogen komen. Ongetwijfeld wil het Departement tot verbetering komen. De nieuwe Minister van Onderwijs, K. en W. heeft daarop gewezen en de hoofden van scholen hebben het in de maand Januari gemerkt. Ik hoop van harte, dat de vele zuchten, die zij hebben geslaakt bij het invullen van statistieken, waarvan men maar niet voor elk onderdeel de nuttigheid kan inzien, zullen worden opgelost in vreugdekreten, omdat we voortaan zulk een goed toegerust

Maar reeds spoedig werd er, na Astruc, echter zonder dat er aandacht aan werd besteed, op gewezen, dat de Grieksche vertaling der zeventigen soms Elohim had, waar de Hebreeuwsche tekst las: Jahwe, en omgekeerd. Wat kon men nu met een dergelijken onzekeren grondslag voor de bron-nenscheiding beginnen?

Velen gingen trouwens al een anderen weg, vooral na de vermeerdering van het opgegraven materiaal ter vergelijking. Ze gingen vergelijken: de geschiedenis van Jozef met andere soortgelijke geschiedenissen in Babel en Egypte's literatuur, ja met aller landen sprookjes, sagen etc. En ze zeiden: wat raakt ons langer dat schiften in Jahwistische, Elohistische stukken? We gaan den inhoud na; waar komt de stof vandaan? Die J en E en D en P zijn etiketten of verzamelaars. Zoo kwam op de school van Gunkel, Gressmann e.a.

Bovendien: deugt de evolutiehypothese? Is er ontwikkeling aan te wijzen op godsdienstig terrein b.v.? Heeft de God van Israël zich langzaam ontwikkeld uit natuurgod, donder- en bliksemgod tot den Verbondsgod der profeten? Ook dat is aan rechtmatigen twijfel onderhevig, gezien de ervaringen, die men heeft opgedaan op godsdienst-historisch gebied.

De opgravingen hadden echter ook een gevaarlijken kant. En in één punt zal een Gereformeerd onderzoeker altijd aan de zijde der Wellhausenianen staan. Het is dit: het eigene van Israël, ook van Israëls literatuur, werd in gevaar gebracht, het gevaar: te worden miskend. Wat men ook van Wellhausen, Kuenen e.a. moge zeggen: ze concentreerden hun aandacht op den Pentateuch zelf. Dat was het voorwerp, dat ze kerkden en stukhaken, maar waar ze dan toch mee bezig waren. Nu is men meer met een agencyclus, met literatuursoorten van het rond der aarde bezig, om één enkel verhaal uit Genesis of Exodus te belichten. Ja, het is gekomen tot het aannemen van absolute afhankelijkheid van Egyptische en Babylonische „sagen".

Over het Pan-Babylonisme spraken we reeds. Zullen we, nadat dit is verminderd aan invloed, moeten gaan spreken van een Pan-Egyptisme?

Want hierin zijn Wellhausen, Gunkel en vele anderen het eens: het openbaringskarakter van het Oude Testament wordt schromelijk miskend.